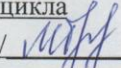
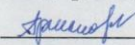
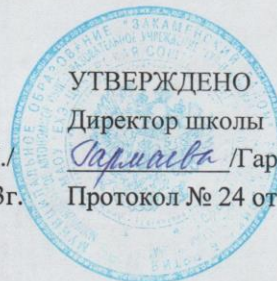
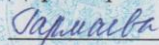

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Бурятия
МО «Закаменский район»
МАОУ «Ехэ-Цакирская средняя общеобразовательная школа»

РАССМОТРЕНО на заседании
МО учителей гуманитарного
цикла
 /Максарова М.Б./
Протокол №1 от «30» 08 2023г

СОГЛАСОВАНО
Замдиректора по УВР
 /Аршанова И.Л./
Протокол №1 от «30» 08 2023г.

УТВЕРЖДЕНО
Директор школы
 /Гармаева Х.В./
Протокол № 24 от «31» 08 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета
«Бурятская литература»
для 9 класса основного общего образования
на 2023-2024 учебный год

Составитель: Цырендоржиева Оюна Мэлсовна,
учитель бурятского языка и литературы

у. Ехэ-Цакир, 2023 г.

Тайлбари бэшэг

9-дэхи классай буряад литератураар ажалай программа иимэ нормативна документнууд дээрэ үндэһэлнэ:

- Федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования - ФГОС;
- Примерная программа учебного предмета «Бурятская литература» для общеобразовательных организаций с обучением на родном (бурятском) языке V-XI классы;
- Учебный план МАОУ “Ехэ-Цакирская СОШ”;
- Основная образовательная программа основного общего образования МАОУ “Ехэ-Цакирская СОШ”;
- Годовой календарный учебный график МАОУ “Ехэ-Цакирская СОШ”.

Ажалай программа бээлүүлгэдэ иимэ һуралсалай ном хэрэглэгдэхэ зэргэтэй. С.А.Ошорова, Д.Б. Цыденов “Буряад литература”, 9-дэхи классай һуралсалай ном-хрестомати, хоер хубитай. - Улаан-Үдэ: “Бэлиг” түб, 2018.

Һурагшад 9-дэхи класс дүүргэхэдэ, иимэнүүд буряад литератураар шадабаритай (**предметные результаты**) болохо ёһотой:

- уран зохеол дотор авторыень, тэрэнэй зохеол соо зураглагдаһан геройнуудта ба үйлэ хэрэгүүдтэ, ушарнуудта, уншагшадта хандалгыё ойлгожо абаха;
- уран зохеолыё ба тэрэнэй хубинуудыё хаба соогоо бээ даагаад анализ хэхэ шадабаритай болохо;
- диалог, монолог зүбөөр хэрэглэжэ, хэлэжэ шадаха болохо;
- элдэб янзын бэшэмэл ажалнуудыё бүтээхэ шадабаритай болохо;
- литературна зан абари (характер), литературна тип, романтизм, реализм гэхэн ойлгосонуудай шухала шэнжэнүүдыё тайлбарилжа шадаха г.м.

Метапредметнэ шадабари: бэээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- һуралсалай проблемнэ асуудал яжаа шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиха;
- өөрынгөө хэхэ байһан үйлэнүүдыё түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсуулхэ, тийн өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, классайнгаа ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болобобиб гэжэ элирүүлжэ һураха,

Оршон тойрониё шудалха шадабари (познавательные УУД):

- текстээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза ойлгохо;
- юун тухай хэлэгдэнэб, удхань амар бэ, идейнь ямар бэ?
- ондо ондоо түхэлтэй текстнууд (текст, схема, таблица, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- үгөөр хэлэгдэхэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тийн һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- анализ, синтез хэхэ;
- шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондохой холбоо харуулха, тодоруулан зохёон тогтоохо; бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;

- асуудалнуудыг табиха;
- хэлэлгын зорилгогоо дулдыдуулан өөрийн хангал бодол аман ба бэсгэгэй хэлэн дээрэ харуулха;
- хэлэхэ, харилсаха зорилгогоо үндэхэлэн, хэрэгтэй сагта монолог гү, али диалог хэрэглэжэ шадаха;
- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрийн хангал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ хангал бодолдо ерэхэ.

Үхибүүнэй өөрийн хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты):

- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- түрэл хэлээ шуудалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрийн хэлэ уран, баян, тодо, сэбэр болгохоео оролдохо;
- өөрийн сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;
- оршон тойронхи байгаалиин, тийхэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдэндэ өөһэдынгөө хандаса, хүнүүдыг дэмжэһэнээ, тэдэндэ тухалханаа түрэл хэлэн дээрээ харуулха;
- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байханаа харуулха;
- өөрийн сэдхэлэй байдал тухай, тийхэдэ үзэһэн юумэнүүд тухайгаа бэсгэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха; өөрийн хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Программа соо коммуникативна-творческо ажалнуудай системэ дурадхагдана: «Творческо (зохеон байгуулгын) мастерской», «Творческо практикум» гү, али «Творческо даабари», «Шэлэжэ абанан зохеолоо бээ даагаад анализ хэлгэ», «Дүн гаргалгын уншагшадай конференци».

Иймэ зохоохы ажал гү, али түсэл бэлүүлэгдэхээр хараалагдана:

- М.Ж.Самбуев – тайгын хүбүүн
- 5 басагад – санашад
- Ехэ-Сахир нютагай домогууд

Программын удха ба байгуулга

(68 саг)

Автор – образ- уншагша

Оршол (1 час)

Литература, тэрэнэй хүнэй сэдхэлэй байдалда оруулдаг үүргэ. Уран зохеол – үгын уран найхан.

XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй буряад арадай бэшэмэл зохеолнууд. «Тобчи домуг» гэжэ бэшэмэл зохеол тухай. (1 час).

Буряад зоние гэгээрүүлэгшэд. А.Игумнов болон бусад гэгээрүүлэгшэд тухай (1 час). Зохеолнуудай жанр дээрэ тогтохо. Угай бэсгэг, замай тэмдэглэлнүүд, эдэнэй удха, жанр, онсо шэнжэ дээрэ тогтохо. Буряад арадыг гэгээрүүлхэ хэрэгтэ багшанарай, эрдэмтэдэй, аяншалагшадай оруулхан үүргэ.

XX зуун жэлэй 1-дэхи хахадай буряад литература (1 час)

Ондо ондоо үе сагай хүнүүдыг уран зохеол уншалга ба ойлгожо абалга. Мүн баһа буряад литературыг хүгжэлтын шатада 20-дохи зуун жэлэй 1-дэхи хахадай, 20-дохи зуун жэлэй 2-дохи хахадай үе хубаагдадаг болоһон үе гэжэ ойлгосо үгэхэ.

Уянгата зохеол тухай ойлгосо. Уянгата зохеолнуудай гол жанрнууд. Уянгата-үргэлжэһэн зохеолнуудай уянгата шүлэгһөө ба балладаһаа илгаа.

Мүнхэ Сарьдаг (Будажаб Цыренович Найдаков) “Саяандаа”.

Байгаалия хамгаалха, тэрэндэ наринаар хандаха гэхэн мүн сагай гол шухала асуудалнуудай нэгыг хоридохи зуун жэлэй 20-еод онуудта харуулханиинь. Шэнэ шанартай лирическэ геройн бии болон хүгжэлгэ.

Дамба Дашинимаев «Тоеон», «Мүнхэ харьдаг». Шүлэгэй ритм (2 час).

«Тоеон» гэжэ шүлэг соо Буряад ороной хүгжэжэ, индустри бии болоһониие. Шүлэг зохеолгодо поэдэй шэнэ тухэл оруулһаниинь, шүлэгэй ритмикые шэнэ ёһоор зохеһонииинь, рифмэ хэрэглэлгэнь, буряад шүлэгэй уран аргуудые бүри нарижуулһаниинь.

Цэдэн Галсанов. “Табан таанараа магтанам”, “Хэнгэрэ” (2 час)

Пейзаж ба тэрэнэй үүргэ.

XX зуун жэлэй 2-дохи хахад – буряад литературынын хүгжэлтын алтан үе (1 час).

Литературын гол шухала род болон жанрнуудай түргэнөөр хүгжэлгэ. Үндэһэниинь. Буряад литературада романай бии бололго. Ж.Т. Тумуновай, Х.Н. Намсараевай, Ч.Ц. Цыдендамбаевай романууд. XX зуун жэлэй 1-дэхи хахад – роман зохохо ухаан бодолой хүгжэлтын уран найханай үндэһэ баримтанууд ба ёһо заншалнууд. Роман-диологи, роман-трилогинуудай бии бололго. Хоёр ба гурбан романуудһаа бүридэһэн үргэн ехэ дэлисэтэй эпическэ зохоолнуудай бии бололгын ушар шалтагаан, үндэһэн, ёһо заншал. Мүнөөнэй үе саг зураглан харуулһан түрүүшын романууд. Прозын бэшэ жанрнуудай хүгжэлтэ. Поэзиин шэнэ шэнжэ. Шэнэ жанрнуудай бии бололго. Зохоолгын арга боломжонуудай, зохоохы мэргэжэл шадабариин, оньһон аргын дээшэлэлгэ. Буряад драматургида болоһон гүнзэги удхатай хубилалтанууд. Драматургическа зохоолнуудые зохохо тухэл маягай улам найжаруулга. Үхибүүдэй литературынын хүгжэлтэ.

Даширабдан Батожабай “Багшаһни хэн бэ?” (6 час). Ажабайдал туужын бодото үндэһэн. Зохоолой нэрын сэхэ ба далда удха. Байгаалиин, ажабайдалай, тоонто нютагай, түрэл зоной, үетэн нүхэдэй, хүн бүхэнэй хүмүүжэхэдэ багшань болодог гурум. “Нэрээ хухаланхаар, яһаа хухара” гэһэн оньһон үгын удха. Зохоолой нравственна, эпическэ ба лирическэ таланууд, образуудын. Хүнэй зан абари зураглан харуулһан аргууд, хэрэглэгдэһэн тодорхойлолнууд гү, али уран найханай детальнууд.

Николай Дамдинов «Декабристын бэһэлиг» (5 час)

Туд зүжэг соо Буряад орондо сүлэгдэһэн декабристнуудай хуби заяан тухай хэлэгдэһэниинь. Зохоолой наадаха нюурнуудай образууд. Гол герой Н.А.Бестужевай абари зангай хүгжэлтэ. Ород ба буряад арадуудай хани барисае зохоолшын харуулалга.

Цырен Галанов “Саран хүхы” (6 час). Уран зохоол бэшэхэдээ, домогууд, оньһон ба хошоо үгэнүүд, таабаринууд гэхэ мэтэ аман зохоолнуудые хэрэглэлгэ – уран зохоолой нэгэ ёһо гурум, заншал.

Чимит-Рэгзэн Намжилов «Монголой дэбтэрһээ» (2 час). Шүлэгүүдэй гол удха – Эхэ орондоо дурлал – ямар аргаар гаранаб гэжэ элирүүлхэ.

Цырен-Дондок Хамаев «Ута намарай сэсэг» (7 час)

Зохоолой гол герой болохо Бухаади үбгэнэй ажабайдал зураглагдана. Хүнэй наһанай хүгшэрхэ, үбгэрхэ хаһа Бухаади үбгэнэй дүрөөр уран зохоолшын шадамар бэрхээр харуулһаниинь.

Даша-Дабиа Мункоев “Эхэ тухай дуун” (2 час). Уянгата прозын хүгжэлтэ.

Матвей Осодоев «Ууган хүбүүн» (5 час)

«Ууган хүбүүн» гэжэ туужын бодото ажабайдал дээрэ үндэһэлжэ бэшэгдэһэниинь. Зохоолой гол герой Владимир Бильдушкиновай дүрэ. Тэрэнэй бага наһан, эдир залуу хаһань, сэрэгшэ болоод ябаһаниинь. Даманскадахи тулалдаанда Володин эрэлхэгээр хабаадалсажа, баатараар унаһан тухайнь. Туд зохоолой биографическа шэнжэ.

Бадма Шойдоков «Дайсанай ара талада» (8 час)

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ совет сэрэгшэдэй, тэрэ тоодо түрэл Буряадаймнай олон хүбүүдэй, басагадай баатаршалга гаргажа, энэ ехэ дайнда Илалта туйлаһые харуулһаниинь. Романай гол геройн абари зан, үйлэ хэрэг тэрэ үеын түүхэтэй холбохо.

Шог зүжэглэмэл зохоол (1 час)

Шог зүжэглэмэл зохоол тухай ойлгосо. Шог зүжэглэмэл зохоолнуудай уран аргууд (гротеск, карикатура, гипербола).

Баир Эрдынеев “Хазаар хара һахал” (4 час)

Уран зохёолшын намтар. Шогто водевиль. Уран найруулгын онсо шэнжэ. Үйлэдэгшэ нюурнуудай образууд.

Класчаа гадуур уншалга:

Мэлс Самбуев “Минии таабай”, “Һайн даа, Урбаан таабай” шүлэгүүд (1 час). Буряад хүбүүнэй философско удхата образ.

Шираб Нимбуев «Эхын юрөөл» (1 час). Шүлэгэй сэдэб, гол удханиинь. Эхэ хүбүүн хоерой харилсаан дээрэ тогтохо.

Балдан Ябжанов “Эхэ шоно” (1 час). Хүн ба байгаали. Туужын уянгата үндэһэниинь.

Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (10 саг)

**Буряад литератураар 9 –дэхи классай тематическа түсэб
I- дэхи четверть, 18 час**

№	Разделнүүд, темэнүүд	Темэ үзэхэ сагай тоо
1	Оршол. Литература. тэрэнэй хүнэй сэдхэлэй байдалда үүргэ. Уран зохеол – үгын уран һайхан.	1
2	XVIII-XIX зуун жэлнүүдэй буряад арадай бэшэмэл зохеолнууд. «Тобчи домуг» гэжэ бэшэмэл зохеол тухай.	1
3	Буряад арад зоние гэгээрүүлхэ ажаябуулга. А.Игумнов болон бусад гэгээрүүлэгшэд тухай.	1
4	XX зуун жэлэй 1-дэхи хагадай буряад уран зохеол. Уянгата болон уянгата-үргэлжэлһэн зохеол. Мүнхэ Сарьдаг «Саянам», «Саяандаа».	1
5	Д.Дашинимаевай зохеохы зам тухай.	1
6	Д.Дашинимаев «Тоеон», «Мүнхэ һарьдаг». Шүлэгэй ритм	1
7	Ц.Галсанов «Табан таанараа магтанам», «Хэнгэргэ»	1
8	Творческо практикум	1
9	XX зуун жэлэй 2-дохи хагадай буряад уран зохеол	1
	Д.Батожабай «Багшашни хэн бэ?» (6 саг)	
10	Д.Батожабайн зохеохы зам	1
11	«Багшашни хэн бэ?» «Нэрээ хухаранхаар, яһаа хухара», «Түрүүшын үдэрнүүд»	1
12	«Хоер атаман»	1
13	«Жаргал гээшэ юун гээшэб?»	1
14	«Багшашни хэн бэ?» гһэн туужа тухай, туужын байгуулга, сюжет	1
15	Зохеолой уран тодорхой зүйл.	1
16	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум) «Ажал гээшэ жаргал»	1
17	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум. А.Окладников «ПВЗ» зурагаар хүдэлмэри	1
18	Шалгалтын хүдэлмэри М.Самбуев «Минии таабай», «Һайн даа, Урбаан таабай» (амаралтын даабари)	1

**Буряад литератураар 9 –дэхи классай тематическа түсэб
II- дохи четверть, 14 час**

№	Разделнүүд, темэнүүд	Темэ үзэхэ сагай тоо
Н.Дамдинов «Декабристын бэһэлиг» (5 саг)		
1	Н.Дамдинов «Өөрөө урдатнай энэб...» гэхэн статья	1
2	«Декабристын бэһэлиг». «Ородой флодой түүхэ бэшэгшэ»	1
3	«Сибирийн нүхэн хаалгануудаар»	1
4	«Сэлэнгэ мурэнэй эрьедэ»	1
5	«Декабристын бэһэлиг» гэхэн шүлэглэмэл драма тухай. Шүлэглэмэл зүжэг зохеол	1
6	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ. «Декабристнууд Буряад орондо» - элидхэл-презентаци	1
Ц.Галанов «Саран хүхы» (6 саг)		
7	Ц.Галановой зохоохы зам. «Саран хүхы»-байгаали хамгаалгын зохеол	1
8	Виктор Горбунов, тэрэнэй гэр бүлын байдал	1
9	Гомбо-Доржо үбгэн дүршэл ехэтэй ойн харуулшан	1
10	Долгор, тэрэнэй бага наһан, абари зан	1
11	Хоер хүлтэй «арьяатад»	1
12	Орон дэлхэйн баялиг найнаар эдлэжэ шададаг хаа...	1
13	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум). Арадай аман үгэ уран зохеол соо.	1
14	Шалгалтын худэлмэри. Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум). А.Н.Сахаровскаягай «Девушки с ведрами» гэхэн зурагаар зохеолго (амаралтын даабари)	1

**Буряад литератураар 9 –дэхи классай тематическа түсэб
III- дахи четверть, 20 час**

№	Разделнүүд, темэнүүд	Темэ үзэхэ сагай тоо
1	Ч-Р. Намжилов «Арбан табанай харын толондо...»	1
2	«Монголой дэбтгэрһээ». Шүлэгүүдэй уран арганууд.	1
3	Класһаа гадуур уншалга. Ш.Нимбуев «Эхын юрөөл»	1
Ц-Д.Хамаев «Ута намарай сэсэг» (7 саг)		
4	Ц-Д.Хамаев зохоохы зам. «Ута намарай сэсэг».	1
5	Бухаади үбгэн аша басаган Сэсэг хоер	1
6	Ой тайга соогуур	1
7	Хангайн хэшэг нүхэдтөө бэлэглэ даа	1
8	Базар хүршэ, тэрэнэй нюуса	1
9	Аша басагандаа заадаг хургаал заабаринууд	
10	Хүн ба байгаали. Туужын уянгата үндэһэн.	1
11	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум). Буряад нэрэнүүд.	1
12	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ (творческо практикум). И.Г.Налабардин «Бурятия. Осень в горах».	1
13	Класһаа гадуур уншалга. Б.Ябжанов «Эхэ шоно»	1
14	Д-Д.Мункоевой зохоохы зам.	1
15	«Эхэ тухай дуун». Уянгата-үргэлжэлһэн зохеол.	1
М.Осодоев «Ууган хүбүүн» (5 саг)		
16	М.Осодоевой зохоохы зам. «Ууган хүбүүн» туужа. «Эдирхэг хаһа»	1
17	«Бүхэ барилдаан»	1

18	«Уулзалга»	1
19	«Түрэл нютагһаа холо»	1
20	Шалгалтын хүдэлмэри	1

**Буряад литератураар 9 –дэхи классай тематическа түсэб
IV- дэхи четверть, 16 час**

№	Разделнүүд, темэнүүд	Темэ үзэхэ сагай тоо
1	«Баатарай нэрые мүнхэлһэн бэшэгүүд»	1
2	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ. Зохоолго –бодомжолго «Баатаршалга» гэхэн ойлгосо тухай минии бодолнууд.	1
	Б.Шойдоков «Дайсанай ара талада» (8 саг)	
3	Б.Шойдоков зохоохы зам. «Дайсанай ара талада» роман тухай	1
4	Дугар, тэрэнэй сэрэгэй албанай урдахи ажабайдал	1
5	Фашистнуудай гарта ороһон Дугар, Чепулин, Ковалев	1
6	Баторовай партизануудай отряд	1
7	Алены фашистнуудай дунда дүүргэдэг үүргэ	1
8	Дарима Дамбаевнагай дайнай үеын ажал	1
9	Фашистнуудай тагнуулшан	1
10	Галзутов Дугар Цыбиков хоер	1
11	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ. «Дайн хүнэй ба ара талын зоной ажабайдалда»	1
12	Б.Эрдынеевэй зохоохы зам. «Хазаар хара хахал» комеди-зужэг.	1
13	Гэсэгмаа хүгшэн	1
14	Балмасу Бабуу хоер	1
15	Шагдар үбгэн	1
16	Шалгалтын хүдэлмэри	1